

KOVÁCSNÉ MAGYARI HAJNALKA

„Miután egyetlen szekrény sincs a lakásban, a krémeket egy kopott széken parádéztatom...”

Budapesti kozmetikusiparosok helyzetének alakulása 1944–1947 között: zsidóüldözés, vagyonek Kobzás és újrakezdés*

DOI: <https://doi.org/10.56944/multunk.2024.1.4>

Bevezetés

1944-től jelentős átrendeződés vette kezdetét az egykor kozmetikus-orvosi kompetenciákat súroló, túlnyomóan zsidó származású budapesti kozmetikusiparosok életében. Először a zsidó lakosság teljes kifosztása céljából született 1944-es rendeletek, majd a vallástól és származástól függetlenül minden budapesti lakost sújtó ostrom következtében. 1945 után már semmi nem volt olyan, mint azelőtt; az egykor kimagasló szakmai presztízszt és luxusegzisztenciát magukénak tudó kozmetikusiparosok a létfenntartásukért küzdöttek. Tanulmányomban a budapesti kozmetikusiparosok társadalmi átrendeződését és a kozmetikai üzletek ostrom utáni állapotát követem nyomon a Budapesti Kozmetikusok Ipartestületének fennmaradt iratai, valamint a korabeli rendeletek és sajtóforrások alapján 1944 és 1947 között.

Az 1944-es tavaszi rendeletek végső csapást mértek a zsidó kozmetikusiparosok teljes társadalmára. „A zsidó kereskedők üzletéhez tartozó árukészletek és üzleti berendezések zár alá vétele tárgyában” 1944. április 20-án született 50.500/1944.

* Készült az MTA-BTK Lendület Munkaformák Kutatócsoport kutatásának keretében.

K. K. M. sz., valamint „a zsidók ipari tevékenységének további korlátozásáról” szóló 1944. május 19-én életbe lépő 58.000/1944. K. K. M. sz. rendeletek¹ értelmében ugyanis a törvények szerint zsidónak minősülő fodrászoknak, kozmetikai, manikűr- és pedikűr-iparosoknak 1944. május 22-én, a rendelet hatályba lépésének napjával be kellett zárniuk az üzleteiket. A lezárt üzlet bejáratán szembetűnő helyen a rendeletre való utalással és hatósági pecséttel ellátva fel kellett tüntetni, hogy az üzlet berendezése és felszerelése zár alá vétetett. Izraelita származásuk miatt a legnevesebb magyar kozmetikusok kényszerültek abbahagyni az ipart és bezárni évtizedes múltra visszatekintő szalonjaikat.² Bezárt üzleteiket teljes felszereléssel együtt keresztény kolléganők foglalták el, ráadásul mindezt hivatalosan, a „zsidók üzlethelyiségeinek hasznosításáról” szóló 1944 júniusában született 2.120/1944. ME sz. rendelet értelmében jogszabályi felhatalmazással tették:

„Ha nem zsidó iparos üzlet- vagy üzemhelyisége (a továbbiakban: üzlethelyiség) légitámadás okozta megrongálás miatt használhatatlanná vált, vagy ha az iparos régi üzlethelyiségében iparát azért nem tudja folytatni, mert az üzlethelyiség a zsidóknak lakóhelyül kijelölt területen van, az elsőfokú iparhatóság az iparos részére üzlethelyiséget vehet igénybe azok közül az üzlethelyiségek közül, amelyeket az 50.500/1944. K. K. M., illetőleg az 58.000/1944. K. K. M. számú rendelet értelmében be kellett zár-

¹ *Magyarországi Rendeletek Tára 1944.* 603–604., illetve 943–945.

A májusban megjelent rendelet 1. § (1) bekezdése kimondta: az a „zsidó iparos [...], aki olyan ipari (kereskedelmi) tevékenységet gyakorolt, amely ügyeinek intézése a 7.500/1935. M. E. sz. rendelet értelmében a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter ügykörébe tartozik, köteles üzletét (üzlet-, üzem-, irodahelyiség stb.) lezárni és azt községben az előjáróságnak, városban a polgármesternek, Budapest székesfővárosban pedig a kerületi előjáróságnak bejelenteni. Az üzlethelyiség lezárásával az üzleti, üzemi, irodai stb. berendezési és felszerelési tárgyak, az ipari (kereskedelmi) tevékenység gyakorlására szolgáló eszközök zár alá vétetnek, s az ipari tevékenységet továbbfolytatni nem szabad. (2) A lezárt üzlet (üzem-, irodahelyiség stb.) bejáratán szembetűnő helyen az (1) bekezdésben említett hatóság pecsétjével ellátott, alábbi szövegű feliratot kell elhelyezni: »A m. kir. kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter 58.000/1944. K. K. M. számú rendelete alapján zár alá vétetett.«” Uo. 943–944. A rendelet 2. § b) pontja tér ki a kozmetikusokra.

² Budapest Főváros Levéltára (továbbiakban BFL) IX. 236. b. 11. kisdoboz

[1] Általános iratok. 1944.

ni.” (A m. kir. minisztérium 2.120/1944. ME sz. rendelete 1. §-a a zsidók üzlethelyiségeinek hasznosítása tárgyában.)³

A zsidó kozmetikus műhelyek tömeges kényszerbezárásával egyébként nemcsak a jó egzisztenciájú zsidó kozmetikusiparosok kerültek nehéz helyzetbe, de addigi alkalmazottaik is, akik között az izraeliták mellett keresztény kozmetikussegédek is bőven akadtak.

1944-ben a levéltári források alapján több keresztény kozmetikust minden együttérzéstől megfosztott a haszonlesés. Beköltöztek zsidó kolléganőik csillagos házaiba, lezárt üzleteiket elfoglalták.⁴ 1945-ben történt igazolási eljárásuk során is jogszerűnek ábrázolták tetteiket. Többen azzal védekeztek, hogy ők már kilakoltatott házakba költöztek be, illetve bezárt üzleteket foglaltak el.⁵ Ki nem mondott érvelésük az volt, hogy nekik semmi közük a kialakult helyzethez, nem ők hozták azt létre, csupán éltek az adott lehetőséggel. Ez történt Földi Erzsébet kozmetikus esetében is, aki 1944. július 8-án foglalta el Bokros Imréné üzletét, annak minden készülékével és berendezésével együtt.⁶ Földi Erzsébet az igazolóbizottság előtt így védekezett: „Beköltöztem, de mint bombakárosult. Addigi kozmetikai műhelyem és lakásom teljesen lakhatatlanná vált. A lakás, amit igényeltem, akkor már üresen állott, tehát senki érdekeit nem sértettem. A régi helyemhez közel volt.”⁷

Ács Károlyné kozmetikáját a nyilasok fosztották ki, mint ahogy azt a nyilatkozatában olvashatjuk: „1944. június 24-én csillagos házba költöztettek. 1944. december 6-án a nyilas párt egy kiküldöttje egész kozmetikai rendelőmet leszerelte és ismeretlen helyre elvitte.”⁸

³ *Budapesti Közlöny*, 1944. június 14. 1.

⁴ BFL XVII.1709 98. Budapesti 417/b. sz. Igazolóbizottság (Budapesti Kozmetikusok Ipartestülete), 1945–1946. Nyilatkozatok.

⁵ Uo.

⁶ Uo. Bokros Imréné nyilatkozata.

⁷ BFL XVII.1709 98. Budapesti 417/b. sz. Igazolóbizottság (Budapesti Kozmetikusok Ipartestülete), 1945–1946. Jegyzőkönyvek. Földi Erzsébet igazolásügye.

⁸ Uo. Ács Károlyné nyilatkozata.

Olyan esetekre is volt példa, amikor keresztény és zsidó kozmetikus-kolléganők titokban kooperáltak egymással. Nagy Nándorné például, akinek kozmetikája 1944 után zsidó albérletből kiűritett zsidó főbérletbe költözött, 1944 novemberében tíz napig bújtatta lakásán zsidó segédjét, Sthein Károlynét.⁹ Vajda Sándorné keresztény kozmetikusiparos is bújtatott zsidókat, és több kolléganőjének megőrizte vagyontárgyát, kozmetikai gépeit, amelyeket az igazolásügyek során elhangzottak alapján maradéktalanul visszaadott. Egyedül Nuszbaum Jenőné fűzőtulajdonos vallott ellene, akit az igazolóbizottság előtt a Vajda Sándorné mellett álló tanúk hiteltelennek és „hisztérikáknak” jellemeztek.¹⁰

A fogorvosfeleségként sztárkozmetikussá vált Fried Piroska – átmenetileg – mindenét elvesztette, ám az ő példája inkább azt mutatja, hogy a legreménytelenebb helyzetből is volt visszaút. Az igazolóbizottsághoz intézett nyilatkozatában azt olvashatjuk: „1944. jun. 23 óta bujkáltam. Ezt megelőzően iparomat megszüntették. Férjem meghalt. Műhelyem telitalálatot szenvedett.”¹¹ Fried Piroskát már a rendelet előtt is több atrocitás érte, leginkább a kozmetikusvizsgát vele egy évben abszolváló Keszei Kálmánné keresztény kozmetikus részéről, aki nyilvánvalóan szakmai féltékenységből támadta. Azonban a férje fogorvosi rendelőjével egy épületben berendezett kozmetikai műhelyét Keszeinének nem sikerült megszereznie, mert az bombatámadás miatt használhatatlanná vált. A két kozmetikusnő 1945 után is egymás riválisaként jelent meg a kozmetikusiparban, de amíg Fried Piroska mind szakmailag, mind a magánéletében újra sikeressé vált (újból férjhez ment, külföldi tanulmányutakon vett részt, női lapokban publikált, stb.), addig Keszeiné – bár az igazolóbizottság tisztára mosta – némaságba burkolózva, csendesesen vezette Medical nevezetű kozmetikáját, valószínűleg egészen az államosításig.

⁹ Uo. Nagy Nándorné nyilatkozata.

¹⁰ Uo. Vajda Sándorné igazolásügye.

¹¹ Uo. Fried Piroska nyilatkozata.

Kozmetikusok az igazolóbizottság előtt

Az 1944-es zsidóüldözés és vagyonelkobzások szempontjából is fontos források az 1945-ös igazolóbizottsági tárgyalások jegyzőkönyvei. Sajnos azonban a jegyzőkönyvek hiányosak (például Gáog Erzsébetnek, a Budapesti Kozmetikusok Ipartestülete egykori elnökének is eltűnt a tárgyalási jegyzőkönyve).

A Budapesti Kozmetikusok törzskönyvében 1945. ápriliséig 382 kozmetikusiparost rögzítettek, amely létszámban benne voltak az időközben elhunytak, iparukat ideiglenesen szüneteltetők és iparigazolványukat visszaadó szakemberek is. Ezzel szemben 1941-ben 285,¹² 1943-ban pedig már csak 243 budapesti kozmetikusiparost tartottak számon tagként.¹³ A vészidőszak alatt a létszám folyamatosan változott, szinte teljesen ellenőrizhetlenné vált.

A Budapesti Kozmetikusok Ipartestületének levéltári anyagaiban nem egy olyan esettel találkozunk, mint például Fésüs Andorné és férje (egy szemész–kozmetikus házaspár) titokzatos eltűnése. A házaspárnak eredetileg különböző telephelyeken volt rendelőjük. Majd anyagi megfontolásból egy nagyobb házba, egymás mellé költöztették a férj szemészeti rendelőjét és a feleség kozmetikai műhelyét. Akkoriban ez bevált szokás volt, fogorvosok, bőrgyógyászok, szemészek nyitottak kozmetikus feleségükkel egy házban kabinetet, közös klientúrát kialakítva, illetve spórolva a kisegítő személyzeten. Az utolsó hír velük kapcsolatban, hogy megkapták az új székhely működtetési engedélyét, majd nyomtalanul eltűntek. „Sajnos a mai napig nem tértek vissza, magyar orvosok vagy németek elhajtották őket” – nyilatkozta a feleség egyik kolléganője, aki utoljára egy autóbá láta őket beszállni.¹⁴ Hasonlóképpen nyoma veszett Weisz Mártonnénak, a Violet kozmetika tulajdonosának is, akinek Vajda Sándorné őrizte a gépeit. És olyanok is voltak, akik a németek vagy a nyilasok áldozataul estek. A Budapesti Kozmetikusok Ipartestületének törzs-

¹² BFL IX.236.b 7. kisdoboz – Általános iratok. 1941.

¹³ BFL IX.236.b 9. kisdoboz – Általános iratok. 1943.

¹⁴ BFL XVII.1709 98. Budapesti 417/b. sz. Igazolóbizottság (Budapesti Kozmetikusok Ipartestülete) iratai 1945–1946. Nyilatkozatok 1–2.

könyvében hat olyan kozmetikusiparos neve szerepel, akiknél az 1945. évi iparmegszüntetés okaként elhalálozásuk áll.¹⁵

Az 1945. évi igazolásügyek kapcsán végül a Budapesti Kozmetikusok Ipartestületéhez delegált igazolóbizottság által 240 kozmetikusiparos került leigazolásra. Kitért a nyilatkozataik alapján és az ellenük valló bejelentések hiányában 229-en igazoltnak minősültek, 11 kozmetikus ügyében a bizottság tárgyalás keretében határozott.¹⁶

Az iparos igazolásügyeket a „szabad pályán működő értelmiségi foglalkozásúak és a hatósági jogosítvánnyal rendelkezők igazolási eljárás alá vonásáról” szóló 1146/1945. M. E. sz. rendelet 3. §-a írta elő azzal a céllal, hogy az egyes szakmák gyakorlóit közül kiszűrjék azokat, akik a háború során német- vagy nyilasbarát magatartást tanúsítottak.¹⁷ Az 1945. április 19-én kiadott rendelet az önálló iparosokat, köztük a kozmetikusiparosokat is érintette. A vizsgálat során az eljárás alá vont személynek tisztázni kellett, hogy volt-e nyilas jellegű párt vagy fasiszta mozgalom tagja vagy támogatója, volt-e tényleges szerepe a zsidótörvények végrehajtásával kapcsolatban, közreműködött-e a náci Németország céljait szolgáló háborús propagandában. Az eljárás részeként minden ipartestületi tagnak ki kellett töltenie egy *Nyilatkozat* címmel el látott, ötvenhárom tételes kérdőívet, amelyben a már említett kérdéskörök mellett olyanok is szerepeltek, mint például: árusított-e ki zsidó üzletet, vásárolt-e kiárusított árut, beköltözött-e zsidó lakásba, viselt-e nyilas jelvényt/formaruhát/karszalagot, vagy milyen lapot járatott stb.¹⁸

Az igazolásügyek tárgyalása előtt minden igazolásra váró kozmetikusiparos lakóházának ajtajára kifüggesztettek egy hirdetményt, amelyben felszólították annak szomszédjait és ismerőseit arra, hogy ha az illető bárminemű népellenes vagy németbarát

¹⁵ BFL IX.236.d.11. Tagok törzskönyve 1926–1949.

¹⁶ BFL XVII.1709 98. Budapesti 417/b. sz. Igazolóbizottság (Budapesti Kozmetikusok Ipartestülete) iratai 1945–1946.

¹⁷ *Magyarországi Rendeletek Tára. 1945.* Belügyminisztérium, Budapest, 1946. 109–110.

¹⁸ BFL XVII.1709 98. Budapesti 417/b. sz. Igazolóbizottság (Budapesti Kozmetikusok Ipartestülete) iratai 1945–1946. Nyilatkozatok 1–2. Nyilatkozáti kérdőív.

megnyilvánulásáról tudomásuk van, jelentsék be azt írásban dr. Lippay István igazolóbizottsági elnöknel. Terhelő bejelentés hiányában igazoltnak tekintették az igazolás alatt állót, bejelentés esetén azonban az illető kozmetikusiparost az igazolóbizottság elé citálták, továbbá a bejelentést tevőt és az ügyben szereplő tanúkat is beidézték.¹⁹

A Budapesti Kozmetikusok Ipartestületéhez rendelt bizottság hat kiküldött és két behívott tagból állt. Kiküldött tagokként képviseltették magukat a Magyar Kommunista Párt (MKP), Független Kisgazdapárt (FKGP), a Nemzeti Paraszt Párt (NPP), a Polgári Demokrata Párt (PDP), a Szociáldemokrata Párt (SZDP), valamint az Országos Szakszervezeti Tanács helyi szervezetének egy-egy delegált tagja. Behívott tagokként pedig a Nemzeti Bizottság által delegált jogi képesítésű tag, a szakmai érdekeltéget pedig Kubovits Mária, ideiglenes ipartestületi elnök képviselte. Érdekességképpen Kubovits azután is a bizottság tagja maradt, hogy nővére, Kubovits Róza ellen panaszbejelentés érkezett igazolási ügyben. Talán ezzel is magyarázható az igazolási ügyek kapcsán feltűnően elnéző, sőt esetenként támogató hozzáállása néhány bizonyítottan németbarát magaviseletű kozmetikusiparral kapcsolatban.²⁰

Az igazolási ügyek kapcsán számos zsidó kozmetikusnő tragédiájába láthatunk bele. Voltak, akiket elhurcoltak, üzletüket kirabolták, lakásukat lebombázták, és olyanok is, akiknek családtagjait a nyilasok lemészárolták.

„Férjemet a nyilasok 1944. április 5-én elhurcolták Németországba, nekem menekülnöm kellett, lakásomat és minden ingóságomat kifosztva, illetve tönkretéve találtam.”²¹

¹⁹ BFL XVII.1709 98. Budapesti 417/b. sz. Igazolóbizottság (Budapesti Kozmetikusok Ipartestülete) iratai 1945–1946.

²⁰ Keszei Kálmánét például az ipartestület „legintelligensebb és agilisabb tagjának” nevezte, „akire szüksége van az Ipartestületnek”. (1945. november 22.) BFL XVII.1709 98. Budapesti 417/b. sz. Igazolóbizottság (Budapesti Kozmetikusok Ipartestülete) iratai 1945–1946. Jegyzőkönyvek. Keszei Kálmánné ügye.

²¹ BFL XVII.1709 98. Budapesti 417/b. sz. Igazolóbizottság (Budapesti Kozmetikusok Ipartestülete) iratai 1945–1946. Nyilatkozatok 1–2. Dr. Dénes Dezsőné nyilatkozata.

„Teljesen kifosztva, családomból csak én maradtam meg szüleimet gázba tették, férjem Bóriból jött vissza.”²²

„1944. június 23-án deportáltak Auschwitzba és 1945. június 12-én érkeztem vissza gyermekemmel együtt, azóta betegek vagyunk. Lakásunkba még nem tudtam visszaköltözni, mert egy 4 tagú család lakik benne, és így a kozmetikai foglalkozásomat sem kezdhettem meg.”²³

„3 tagú férfi családomat a nyilasok 1944. okt. 16-án kivégezték.”²⁴

A bejelentések és nyilatkozatok alapján az igazolóbizottság a 11 kozmetikusiparos ellen a következő vádakat fogalmazta meg: a nyilas párt tagja volt, nyilas és német tisztekkel járt szórakozni, részt vett a zsidótörvények végrehajtásában, zsidó kozmetikus-kollégái ellen különböző atrocitásokat követett el, feljelentéseket tett, üzleteiket felvásárolta, vagy azok kiárusításában aktívan részt vett. Legtöbbjük könnyedén igazolta magát, elég volt egy-két tanút maga mellé állítania, vagy egy igazoló dokumentumot benyújtania, mint ahogy azt a következőkben látni fogjuk.

A már fentebb említett Földi Erzsébet kozmetikust azzal, hogy bombakárosult volt, és üresen álló üzletet foglalt el, továbbá, hogy nem érkezett bejelentés ellene, igazoltnak nyilvánították.²⁵ Csakúgy, mint Gabrovits Saroltát, aki szintén bombakárosult lévén zsidó házba költözött, és annak minden berendezését használatba vette. Őt az igazolóbizottság egy olyan nyilatkozat bemutatására kötelezte, amelyben a ház zsidó tulajdonosának rokonai lemondanak a házról és annak berendezési tárgyairól. Az örökösök lemondási nyilatkozatának bemutatásával Gabrovits Saroltát az igazolóbizottság igazoltnak jelentette ki.²⁶ Fehér Erzsébet, akit azzal gyanúsítottak, hogy nyilas karszalagos katonatisztekkel láttak karonfogva sétálni, azzal az egyszerű válasszal védekezett, hogy biztosan összetévesztették valakivel.

²² Uo. Lindner Lászlóné nyilatkozata.

²³ Uo. Nagy Mihályné nyilatkozata.

²⁴ Uo. Szilárd Zoltánné nyilatkozata.

²⁵ BFL XVII.1709 98. Budapesti 417/b. sz. Igazolóbizottság (Budapesti Kozmetikusok Ipartestülete) iratai 1945–1946. Földi Erzsébet igazolási ügye.

²⁶ Uo. Gabrovits Sarolta igazolási ügye.

És mivel a bejelentő visszavonta a bejelentését, így az igazolóbizottság bizonyítékok hiányában Fehér Erzsébetet igazoltnak jelentette ki.²⁷

Medveczky Aladárné és özv. Gábor Lipótné „leltározási ügye” is gyorsan igazolttá vált, bár esetükben zárt tárgyalást tartottak. Ellenük Fehér Jolán és másik három kozmetikusiparos tett bejelentést, miszerint az említett személyek 1944 elején kozmetikájukban leltározást tartottak, és a leltározást követő hetekben több kozmetikai felszerelésüket elhurcolták. Az igazolóbizottság előtt Medveczkyné és özv. Gábor Lipótné tagadták a vádakat. Azzal védekeztek, hogy zsidó kolléganőik üzletébe utasításra mentek, és a leltározás során azok gépeit nem minősítették orvosi gépeknek, pedig megtehették volna. Vallomásukkal azt sugallták, mintha tettükkel zsidó kolléganőik érdekeit szolgálták volna. Azt, hogy bármit elvittek volna a helyszínről, tagadták, és több tanúval – köztük a Fehér Jolán lakását figyelő házmesternővel – megerősítették vallomásukat. A házmesternő végül már azt is tagadta, hogy Medveczkyné valaha is járt a helyszínen, azt viszont hangsúlyozta, hogy az ostrom alatt szovjet katonák és civilek is megfordultak a házban, sőt mi több, a lakást hat alkalommal is kirabolták. A tárgyalás során az ellenük panasszal élő kozmetikusok közül az egyik meggondolta magát, és visszavonta a bejelentést, a másik a tárgyalás napján „észrevette”, hogy mégsem hiányzik semmije, a harmadik pedig bizonyítás hiányában kénytelen volt visszalépni, és visszavonta a vádakat. Ezek után az igazolóbizottság bejelentés hiányában felmentette a vád alól Medveczky Aladárnét és özv. Gábor Lipótnét, és igazoltnak tekintette őket.²⁸

Egy olyan kozmetikusról is kiderült, hogy a nyilas párt tagja volt, akinek zsidó volt a vőlegénye. Schmidt Ella, aki az igazolóbizottság véleménye szerint „terhelt és szűklátókörű” volt, saját bevallása szerint (1941-ben) három hónapig a Nyilaskeresztes Párt tagja volt. Cselekedetét azzal indokolta, hogy erősen baloldali, zsidó származású vőlegénye unszolására lépett be, hírszer-

²⁷ Uo. Fehér Erzsébet igazolási ügye.

²⁸ Uo. Medveczky Aladárné és özv. Gábor Lipótné igazolási ügye.

zés céljából.²⁹ A tárgyalás jegyzőkönyve arról árulkodik, hogy Schmidt Ella vagy erősen traumatizálódott az események során, vagy mentálisan sérült volt, ami ténylegesen befolyásolta intellektuális felfogóképességét és kommunikációját.

Steinhausz Tiborné, aki 1939 és 1941 között a nyilaskeresztes párt tagja volt, pártdíjat fizetett és pártüléseken is részt vett, az igazolóbizottság előtt ekképp védekezett: „Igaz, hogy a pártnak havi 50 filléres szürke tagja voltam, de ott semmi tisztséget be nem töltöttem. [...] Soha senkinek nem ártottam. Az iparom volt az egyetlen kenyérkereseti forrásom.”³⁰ Nyilas párttagságuk nyilvánosságra kerülése után büntetésük mindösszesen a kozmetikusszakmától való eltiltásuk lett, Schmidt Ella egy évre, Steinhausz Tiborné két évre. Továbbá az aktív, passzív ipartestületi, valamint kereskedelmi és iparkamarai jogukat Schmidt Ella esetén egy évre, Steinhausz Tiborné esetén öt évre megvonták.³¹ Schmidt Ella további tevékenységéről nincs tudomásunk, Steinhausz Tiborné azonban a két év letelte előtt újból a kozmetikusiparban dolgozott, igaz, alkalmazottak nélkül.³² Ennek hátterében valószínűleg a kirótt büntetés enyhítése állhatott Steinhausz Tiborné népbírósághoz beadott fellebbezése eredményeként.³³

Az igazolóbizottsági ítéletek jelentős része különféle megállapodások eredményeként jött létre, az igazolóbizottságok pártdelegáltjai, valamint az ipartestület által kirendelt képviselő sajátos személyzeti „barterüzletet” alakítottak ki.³⁴ A kozmetikusok körében erre utal Keszezy Kálmánné felmentésének az ügye, akit a többszörös vádnyilatkozatok ellenére nemcsak hogy ártatlannak nyilvánítottak, de gyakorlatilag fel is magasztaltak.³⁵ Mindezt annak ellenére tették, hogy kolléganői nyilatkozatai szerint nyilas érzelmű volt: német tisztekkel járt szórakozni, „zsidó lakásba”

²⁹ Uo. Schmidt Ella igazolási ügye.

³⁰ Uo. Steinhausz Tiborné igazolási ügye.

³¹ Uo.

³² BFL IX.236.b 12. kisdoboz. Általános iratok, 1946.

³³ Steinhausz Tiborné igazolási ügye.

³⁴ GYARMATI György: *A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon 1945–1956.* ÁBTL–Rubicon, Budapest, 2013. 44.

³⁵ BFL XVII. 1709 98. Keszezy Kálmánné igazolási ügye.

költözött be, aláasta zsidó kozmetikus-kolléganói jó hírét. Az igazolásügyek során az alábbi vádak hangzottak el ellene:

„A felszabadulást követő napokban szidalmazta a demokratikus kormányt és a győztes vörös hadsereget.”³⁶

„Abban az időben volt Bécsben vásárolni, amikor a határátlépést és márkahitelt csak olyan polgári egyén kaphatott, aki németbarát volt és német összeköttetésekkel foglalkozott.”³⁷

„K. Kálmánét több ízben láttam a Belvárosban a vacsorázó helyen német tiszték társaságában.”³⁸

Mindezen vádak ellen Keszeyné azzal védekezett, hogy nem is tud németül, illetve igaz, hogy az Apostol sörözőben, ahová vacsorázni járt, német tiszték is gyakran megfordultak, és sokszor közös „boxban” ültek, de nem tartoztak az ő asztaltársaságához. Kramerné vádjait pedig egyszerűen szakmai bosszúnak minősítette, mert Kramerné egykori alkalmazottjaként, munkaszerződése felbontásakor annak teljes klientúráját magával vitte saját kozmetikai üzletébe.³⁹

Míg Keszey Kálmánnéval az igazolóbizottság szimpátiával viseltetett, a Budapesti Kozmetikusok Ipartestületének megalapítója és 1941-ben felfüggesztett elnöke ellen valóságos büntetőeljárású hadjáratot indított. Gáog Erzsébet az igazolásügy során feddést kapott, ami miatt 1946-ban fellebbezéssel fordult a Népbírószághoz.⁴⁰ Hogy milyen vádak alapján feddték meg, nem derül ki, mert igazolásügyének jegyzőkönyve nem található meg a Budapesti Kozmetikusok Ipartestületének igazolásügyei között. (Valószínűleg Keszeyné vallhatott ellene, akit 1945-ben Gáog Erzsébet ipartestületi pénzüsszegekkel való elszámolással kapcsolatban kért számon.) Gáog Erzsébet védőügyvédje szerint az igazolásügy során több szabálytalanság történt: nem vették fel a tanúvallomásokot a jegyzőkönyvbe, csak az ellene szóló ta-

³⁶ Uo. Kramer Józsefné tanúvallomása.

³⁷ Uo.

³⁸ Uo. Ács Károlyné tanúvallomása.

³⁹ Uo. Keszey Kálmánné vallomása.

⁴⁰ BFL XXV.1.b – 1946–4949. Gáog Erzsébet büntetőpere.

núvállomásokat vették figyelembe stb.).⁴¹ Ha viszont tekintetbe vesszük az igazolási vizsgálat során a bizottság szívélyes együttműködését Keszei Kálmánnal és más németbarátsággal vádolt kozmetikusnőkkel, akik egyúttal a volt ipartestületi elnökkel konfliktusos viszonyban álltak, elképzelhető, hogy a Gáog Erzsébet elleni eljárásban a meghurcolás és a bűnbakképzés is szerepet játszott. Emellett szól, hogy más ipartestületeknél is előfordult, hogy az egykori ipartestületi elnökön statuáltak példát.⁴²

Az igazolási eljárás végeredménye a következő: a 240 kozmetikusiparosból 237-et az igazolóbizottság igazoltnak nyilvánított, két kozmetikust – Schmidt Ellát egy, Steinhausz Tibornét két évre – eltiltott a szakma gyakorlásától, a Budapesti Kozmetikusok Ipartestületének megalapítója és egykori elnöke, Gáog Erzsébet ellen pedig büntetőeljárás indult.

Kozmetikai üzletek az ostrom után

A Budapesti Kozmetikusok Ipartestületének anyagaiból teljes képet kapunk az ostrom utáni szörnyű állapotokról, amely a zsidó és keresztény kozmetikusiparosokat egyaránt érintette. A korabeli statisztikai felmérések szerint a háborús események során a kisipari műhelyek felszerelésének és anyagkészletének hatvan százaléka pusztult el.⁴³ A kozmetikusiparosok is hatalmas károkat szenvedtek el. Az üzletek nagy részét bombatámadás érte, a leomlott falak és a kiszakadt vezetékek közül elhordták a felszereléseket. Sokan kozmetikai gépek és bútorzat híján folytatták a praxisukat, kozmetikai krémjeiket, pakolásaikat, púdereiket a fellelhető alapanyagokból maguk voltak kénytelenek elkészíteni. Az iparukat folytató kozmetikusok az ipartestülethez írt leveleikben áldatlan állapotokról számoltak be:

⁴¹ Uo.

⁴² Például a Budapesti Fodrászok Ipartestülete elnökének, Ecker Bálintnak az igazoltatási ügye, akinek iparigazolványát fellebbezése ellenére három évre felfüggesztették. BFL XXV.1.a – 1945–1774. Eckert Bálint büntető pere.

⁴³ LAKY Dezső: Magyarország ipara 1945 nyarán. In: TONELLI Sándor (szerk.): *Ipari újjáépítésünk 1945–47*. Forum Hungaricum Kiadó, Budapest, 1947.

„Kozmetikámat június 15.-én kezdtem meg újból, illetve akkor vezettem be újból a villanyt a falba és csak most készültem el vízvezeték szerelgetéssel, mert annak a csöveit is kiszétké a falból. Jelenleg az egész lakásban egyetlen ablak sincs, a kozmetikát festetni vagyok kénytelen, mert falat kellett bontani, és miután egyetlen szekrény sincs a lakásban a krémeket egy kóppott széken parádéztatom. De nemcsak a lakószoba üres, hanem még a konyhában sincs egyetlen darab bútor sem.”⁴⁴

Többen szüneteltetni kényszerültek kozmetikájukat veszteségeik, lehetetlen életkörülményeik, továbbá maradandó fizikai és pszichés betegségeik miatt. Családjuk elvesztése miatt sem erőt, sem motivációt nem éreztek a folytatáshoz. Háború okozta traumatizálódásukra talán sohasem találtak gyógyírt:

„1944-ben az akkori nyilas uralom által deportáltattam és másodfokú kéz és lábfagyással menekültem meg. Idehaza mindent kifosztva találtam, lakáshoz is csak nemrégén jutottam, addig rokonoknál, ismerősöknél, hol itt-hol ott találtam menedéket. Lelkileg teljesen beteg vagyok, legközelebbi hozzátartozóim elpusztultak. Mama a Soroksár környéki sáncásásoknál pusztult el, egyetlen 19 éves fiam pedig az 1944. okt. 11-i szörnyű tömeggyilkolásnak az áldozata, amikor a kiskunhalasi állomáson az SS-legények legéppuskázták a 6 vagonban odaérkező 101/322-es vasútépítő munkásszázadot. Édesapám, sógoraim is a háború halottai.”⁴⁵

A szüneteltetést legtöbbször végleges bezárás követte, és az iparendély visszavonásával zárult. Voltak, akik a szüneteltetés helyett ipartestületi tagdíjuk mérséklését kérték, kilátástalan helyzetükből adódó alacsony bevételekre hivatkozva. Anyagi tartalékaik nem voltak, vendégeik száma megcsappant, és közülük is alig maradt fizetőképes. Az egykor jól menő és az általában szerény működésű kozmetikákat egyaránt nagy fokú hiány és a teljes kilátástalanság jellemezte.

„Mindig csekély forgalmú volt a kozmetikám, reklám és töké hiányában alig tudtam belőle magam fenntartani, kénytelen

⁴⁴ BFL IX.236.b 11. [2] Általános iratok. Fehér Jolán levele a Budapesti Kozmetikusok Ipartestületéhez. 1945. augusztus 10.

⁴⁵ BFL IX.236.b 12. [1] Általános iratok, Rónai Margit levele, 1946.

voltam albérlőt tartani és azokra dolgozni, hogy valahogy megéljek. 1944. december eleje óta pénzt alig kerestem, férjem ruháinak eladogatásából élek szigorló orvos fiammal együtt. Harmadik emeleten lakom, lift nélküli lakásban, néha-néha ha betéved hozzám kezelésre valaki.⁴⁶

„A nyilas banditák kozmetikai berendezésemet is elrabolták. Pácienseimnek legnagyobb részét deportálták, és ezek közül alig tért valaki vissza. Megfelelő tőke hiányában képtelen vagyok a szükséges kozmetikai cikkeket beszerezni.⁴⁷

Az ipartestület a két panaszlevél írójának méltányosságból az éves tagsági díj felének befizetését ajánlotta meg. Minden bajba jutott kozmetikusiparoson azonban nem tudott segíteni. Dernői Józsefnén sem, akinek férje hadifogságból hazatérése csak tovább nehezítette anyagi körülményeit: „Mind a mai napig támogatás nélkül állok, mert férjem eddig hadifogságban volt, s most, hogy betegen megjött, csak fokozódtak kiadásaim.⁴⁸

A reménytelen helyzetbe került kozmetikusiparosok mellett akadtak olyanok is, akik felvásárolták az alig prosperáló vagy megszűnő kozmetikák felszereléseit. Dr. Miklósy Istvánné például az ipartestülettől levélben kért felvilágosítást arról, hol tud gőzölőt, kvarclámpát és „kékfénykezelőt”, vagyis *viót* vásárolni. Az 1945-ben autonómiáját visszakapó Budapesti Kozmetikusok Ipartestületének kinevezett új elnöke, Kubovits Mária válaszában négy kozmetikusiparost is megnevezett, akik teljes körű berendezésüket áruba bocsátották.⁴⁹ Ebben az esetben felvetődik a kérdés, hogy vajon egykor sikeres és jól felszerelt gépparkkal rendelkező kozmetikusiparosok adták-e el kényszermegoldásként a felszerelésüket, vagy a zsidótörvények és a háború idején kifosztott zsidó kozmetikusok gépparkját megszerző keresztény kozmetikusok igyekeztek pénzzé tenni a harácsoltszákmányt.

A nehéz anyagi körülmények, továbbá az általános forgalmi adó mellett a fényüzési adó terhe miatt a kozmetikusiparosok egyre kevesebb segédet és tanoncot tudtak foglalkoztatni.

⁴⁶ BFL IX.236.b 11. [2] Általános iratok. Forgács Ernőné levele 1945. szeptember 3-án.

⁴⁷ BFL IX.236.b 12. [1] Általános iratok. Worestein Irén levele 1946.

⁴⁸ Uo. 470/1946. Dernői Józsefné levele, 1946. december 10.

⁴⁹ Uo. 338/1946.

Tipikussá váltak az egyszemélyes kozmetikai műhelyek, még az olyan egykor nagynevű kozmetikusiparosok esetében is, mint Földes Miklósné vagy Baumfeld Dezsóné.⁵⁰ Megfigyelhető, hogy a nyilvántartásokban szereplő 144 üzletnek mindössze 31%-a tartott legalább egy segédet vagy tanoncot. Legalább két alkalmazottat az iparosok mindössze 15%-a foglalkoztatott.

1. táblázat. Kozmetikusüzletek az alkalmazottaik száma szerint 1946-ban⁵¹

2 segéd, 2 tanonc	2 segéd, 1 tanonc	1 segéd, 2 tanonc	1 segéd, 1 tanonc	1 segéd, 0 tanonc	0 segéd, 2 tanonc	0 segéd, 1 tanonc	Egyedül
1	1	5	6	5	9	17	100

A két világháború közötti időszakra jellemző jól szituált paci-entúra helyett a kozmetikusoknak olyan vendégkört kiszolgálva kellett biztosítaniuk megélhetésüket, akik nem tudták megfizetni a drága kezeléseket. Igaz, hogy veszteségeik következtében és megfelelő áruellátás híján többnyire maguk sem tudták fenntartani a szolgáltatásaik korábbi színvonalát. Az alacsony bevétel mellett tovább sújtotta őket a drasztikusan megemelt ipartestületi tagdíj⁵² és az állam által meghatározott, kozmetikusiparosokat is érintő fényüzési forgalmi adó. Utóbbit az általuk előállított kozmetikumok forgalmazásából származó bevételük, továbbá kozmetikai kezeléseik díjazása után voltak kötelesek fizetni.⁵³

Nem csoda, hogy sokan kiléptek az ipartestületből, és inkább alkalmazottként próbáltak szerencsét, vagy szövetkezeti formá-

⁵⁰ Dr. Földes Miklósné orvosfeleség, aki az 1920-as években szerezte meg kozmetikusi szakképzettségét, és vezette Junó név alatt működő kozmetikáját. PAPP Barbara–SIPOS Balázs: *Modern, diplomás nő a Horthy-korban*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2017. 218. – Baumfeld Dezsóné az elegáns Ditta kozmetika megalapítója, melynek vezetése a későbbiekben generációról generációra szállt, ma is működik.

⁵¹ A szerző saját táblázata a Budapesti Kozmetikusok Ipartestületének adatai alapján. BFL IX.236.b 12. [1] Általános iratok, 25/1946.

⁵² A legalacsonyabb kategóriába sorolt tagdíjat az ipartestület 200 pengőről 600 pengőre, a legmagasabb 720 pengőről 1800 pengőre emelte 1945 novemberében. BFL IX. 236. b. 11. doboz.

⁵³ *Magyar Közlöny – Rendeletek Tára*, 1948. augusztus 28. 1891.

ban kezdtek gondolkodni más szépségipari szakemberekkel közösen, vagy elkecsereedésükben végleg elhagyták a pályát.

A helyzet 1947-re sem mutatott érdemi javulást. Az egykor kimagasló egzisztenciát biztosító kozmetikusszakma egyre kevésbé biztosította az iparosok megélhetését. Klientúrájuk megcsappant, bevételük bizonytalan volt, fedezetlen számláik, bérleti és ipartagsági díjaikból felgyülemlett adósságaik pedig egyre tetemesebbek. 1947 januárjában a Budapesti Kozmetikusok Ipartestületének elnöke a fővárosi adóhivatalhoz címzett levelében ekképp nyilatkozott a kozmetikusiparosok aktuális helyzetéről:

„Napjainkban a kozmetikai iparnak a legnagyobb dekonjunktúrája van. Ugyanis a kozmetikusok pacientúrái a háborús viszonytárságok folytán megsemmisültek. Az arisztokrácia a kozmetikusokat már nem tudja felkeresni, a zsidóság nagy része a deportálásnak és a háborúnak esett áldozatul, a tisztviselői társadalom, mely a legnagyobb részét tette ki a pacientúrának egzisztenciális gondokkal küzd és örül, ha a mindennapi élelmiszert be tudja szerezni, gondolni sem mer arra, hogy kozmetikust keressen fel. Ipartestületünk tagjai tömegesen adják vissza iparigazolványaikat. A kozmetikusok tanoncot és segédet ügyszólván egy-két kivételével nem tartanak. A kozmetikusok olyan alacsony kezelési árakon dolgoznak, hogy a rájuk eső közterheket viselni is képtelenek...”⁵⁴

Az egykor csillogó kozmetikai luxusintézetek megkopott fénye a szűkölködéstről tanúskodik. A kozmetikusiparosokat már nem a hajdani presztízs és meggazdagodás vágya hajtotta, hanem annak belátása, hogy máshoz nem értenek. Ezt támasztják alá az egykor kimagaslóan prosperáló Váci utcai üzletet vezető kozmetikusnő szavai is: „Üzletemet kizárólag a jobb jövő reményében tartom fent, mintsem 23 éves kozmetikus múlt után már nem érzem magam alkalmasnak arra, hogy más foglalkozást válasszak.”⁵⁵

⁵⁴ BFL IX.236.b 12. [2] Általános iratok 26/1947. A Budapesti Kozmetikusok Ipartestületi elnökének levele a fővárosi adóhivatalhoz 1947. január 18-án.

⁵⁵ Uo. 44/1947. Kovács Lajosné levele a Budapesti Kozmetikusok Ipartestületéhez 1947. január 27-én.

Összegzés

A második világháború okozta radikális politikai, gazdasági és társadalmi átrendeződés új helyzet elé állította a kozmetikusiparosokat is. Az egykor magas presztízszű és kimagasló egzisztenciával rendelkező kozmetikusiparosok 1944 után a létfenntartásukért küzdöttek. Míg az antiszemita hangulatot kiszolgáló 1944. évi rendeletek kizárólag a zsidó kozmetikusiparosok egzisztenciáját és életben maradását veszélyeztették, az ostrom alatti állapotok származástól és felekezettől függetlenül mindenkinek pótolhatatlan veszteségeket okoztak. A keresztény kozmetikusok komoly hasznot húztak a zsidó iparosokat korlátozó jogszabályok adta helyzetből, amely megváltoztatta a szakmát gyakorlók társadalmi összetételét is. A háborút követően nyoma sem maradt az egykor pompázó kozmetikai műtermek luxusának, a legnagyobb nevű kozmetikusoknak is nélkülözéssel kellett szembenéznük. Vendégeik száma minimálisra csökkent, bevételük bizonytalanra vált, a presztízsz helyett a szakma iránti elhivatottság (valamint, hogy máshoz nem értettek) és a jövőbe vetett hit tartotta őket a pályán. Az egykor társadalmi felemelkedést és biztos jövedelmet biztosító szakma művelőinek helyzete 1945–1946-ban kilátástalannak tűnt, hiszen az olyan luxusszolgáltatásokat, mint a professzionális szépségápolás, csak kevesen voltak képesek megfizetni.